

Dorpslucht van Stijn Streuvels versus *Het Ezelken* van Cyriel Buysse

Marc Van Kerchove

Samenvatting

De romans *Het Ezelken* van Cyriel Buysse en *Dorpslucht* van Stijn Streuvels werden kort na elkaar in respectievelijk 1910 en 1914 gepubliceerd. In beide romans werd de thematiek van het priestercelebaat in vrij gelijklopende situaties aangeraakt. Vreemd genoeg werd enkel Buysse hiervoor op de korrel genomen. Dat ook Streuvels dit thema in *Dorpslucht* behandelde, werd over het hoofd gezien. We willen in dit artikel enkele cruciale scènes naast elkaar plaatsen waarin het thema van het celibaat in beeld gebracht wordt in *Het Ezelken* van Buysse en in *Dorpslucht* van Streuvels. *Het Ezelken* van Buysse werd een succes, het volumineuze *Dorpslucht* van Streuvels daarentegen werd een van de meest vergeten werken uit zijn oeuvre. We zoeken een verklaring waarom de receptie van *Dorpslucht* zo verschillend was van die van *Het Ezelken* en waarom *Dorpslucht* uit het vizier verdween, ook al bracht Streuvels er met *Beroering over het dorp* in 1948 nog een sterk gereduceerde versie van op de markt.

Abstract

The novels *Het Ezelken* by Cyriel Buysse and *Dorpslucht* by Stijn Streuvels were published in 1910 and 1914, respectively. Both novels address the theme of priestly celibacy in fairly similar situations. Strangely enough, only Buysse faced criticism for this, while the fact that Streuvels also addressed the theme in *Dorpslucht* went unnoticed. In this article, we will compare some crucial scenes from *Het Ezelken* and *Dorpslucht* in which celibacy is depicted. *Het Ezelken* became a success, whereas the voluminous *Dorpslucht* turned into one of the most forgotten works in Streuvels's oeuvre. We try to explain why the reception of *Dorpslucht* differed so greatly from that of *Het Ezelken*, and why *Dorpslucht* was forgotten, despite the fact that Streuvels published a heavily condensed version of the novel in 1948, called *Beroering over het dorp*.

1. INLEIDING – STREUVELS EN BUYSSE, EEUWIGE CONCURRENTEN?

Stijn Streuvels en Cyriel Buysse waren generatiegenoten met een klein leeftijdsverschil: Buysse werd geboren in 1859, Streuvels in 1871. De periode waarin ze het grootste deel van hun creatief werk publiceerden, is grosso modo dezelfde. Voor Buysse liep die van 1887 tot 1931 (Buysse overleed in 1932), voor Streuvels van 1899 (zijn eerste bundel in boekvorm) tot ongeveer 1941 (vertalingen, herwerkingen en autobiografische geschriften buiten beschouwing gelaten).

In de traditionele beeldvorming was Buysse de vermeende antiklerikaal, de liberaal, de kasteelheer, de belgicist, de afstandelijke schrijver die boven het volk stond en die gedurende maanden in Den Haag verbleef. In de literaire kritiek werd hij ook wel als een amorele naturalist voorgesteld. Streuvels daarentegen werd gepercipieerd als de katholiek, de landman, de Vlaming, de schrijver die in het landelijke dorp Ingooigem woonde. Het waren bijna karikaturen, die bij het grote publiek toch zijn blijven hangen (Van Kerchove, 2018, p. 311-330; Van Kerchove, 2020, p. 127-167). Dat beide heren zowel qua karakter, maatschappelijke positie als literair profiel sterk van elkaar verschilden, is een feit. De contacten tussen Streuvels en Buysse waren dan ook eerder schaars, wat hen niet belette om elkaars werk te lezen en te commentariëren, en dat ging er niet altijd vriendelijk aan toe. Toen André De Ridder in 1909 aan Cyriel Buysse vroeg welke schrijvers uit Vlaanderen hij verkoos, antwoordde Buysse zonder aarzelen: ‘de verhalen van Streuvels’ (De Ridder, 1909, p. 145-151).¹ Streuvels behoorde voor Buysse tot een klein aantal auteurs van wie hij naar eigen zeggen alles las. Hij vond de verhalen van Streuvels weliswaar ‘langdradig’, maar ‘soms ook goed, echt vlaamsch werk, werk van het land, van den grond’. Na die halfslachtige lofbetuiging begon hij Streuvels evenwel vakkundig af te breken:

De psychologie blijft echter aan de zwakke kant. Zeer raar kunnen we zijne menschen als heelemaal echt aanzien; hunne gevoelens zijn te zoet, te zacht. Men zou soms zeggen dat hij wel zou kunnen en wel willen maar dat hij niet durft in de psychologie van zijne personages

¹ Joris Van Parys liet in zijn biografie over Buysse bij dit interview een zekere verongelijkheid voelen: ‘Het eerste interview met een Vlaming in *Den Gulden Winckel* was, hoe kan het anders, *Bij Stijn Streuvels*, in november 1907. [...] en, eindelijk, *Bij Cyriel Buysse* in oktober [1909].’ (Van Parys, 2007, p. 371).

ingrijpen. Is het zijne katholieke opvatting die hem verhindert den boer reëel te zien, of tenminste niet reëel in zijn werk te geven? (p. 148-149)

In een artikel uit 1904 waarin Buysse een commentaar over Streuvels' *Minnehandel* geschreven had, kwamen vergelijkbare bemerkingen aan bod (Buysse, 1982, p. 166-179).

De kritiek van Streuvels op het werk van Buysse was echter navenant. Enkele dagen na de publicatie van de eerste aflevering van *Het Ezelken* in het tijdschrift *Groot Nederland*,² reageerde Streuvels in een brief aan Emmanuel de Bom: 'Ik heb veel plezier met Buysse's 'Ezelke' ('Gr[oot] Neder[and]'), Jan[uari]). Hij geraakt althans nooit *boven* het caricaturale, maar hij vertelt prettig!' (Smits, 2005, p. 377-379) In zijn autobiografische notities uit de jaren 1950-1960, uitgegeven onder de titel 'Nulla dies sine linea', kwam Streuvels nog eens terug op zijn lezing van het werk van Buysse. Daarbij gaf hij zijn opponent andermaal een koekje van eigen deeg:

Ik neem gewoonlijk Buysse mee naar bed. Niet dat ik de gewoonte heb in bed te lezen, maar 't komt wel eens voor dat men te midden van de nacht ineens wakker wordt, en wel met 't gevoel dat er van slapen geen kwestie meer is. [...] Dan maar zijn toevlucht nemen tot lectuur. En waarom Buysse? Om de klare duidelijke lettertype waarmee zijn boeken gedrukt zijn en 't zicht niet vermoeien, en omdat het gemakkelijke lectuur is. Buysse is een merkwaardige verteller, enkele van zijn romans en bijzonderlijk novellen zijn smakelijke kost, doch Maupas-sant staat er ver boven! Maar als hij het over zichzelf heeft (sensaties, stemmingen, emoties en ander kleingoed), is hij sentimenteel, flauw en zijn beschrijvingen romantisch vervelend. Waar hij door zijn landstreek loopt en met de bewoners... du terroir omgaat, zie ik altijd de meneer die er vanuit de hoogte op neerziet, met geveinsd medelijden en superioriteit – de man die emoties opdoet... Zijn romans echter zijn van 't beste uit, omdat men er de schrijver niet in gewaar wordt. (Streuvels, 2021, p. 324)

Alhoewel Streuvels en Buysse zich niet openlijk als concurrenten profileerden, was de hele saga over de Staatsprijs die twee opeenvolgende keren, in 1905 en 1911, aan Streuvels werd toegekend, voor Buysse en zijn aanhangers

² *Het Ezelken* verscheen vanaf januari 1910 in maandelijkse afleveringen in het tijdschrift *Groot Nederland* om in november 1910 in boekvorm gepubliceerd te worden.

moeilijk te verteren. Van een hechte vriendschap was er ook daarom geen sprake. Afgaande op zijn autobiografische geschriften vond Streuvels Buysse alleszins ‘minder sympathiek’:

De 29ste juli de begrafenis bijgewoond van Cyriel Buysse. Die was mij minder sympathiek omdat ik in hem altijd iets van de voorname mijnheer heb ontwaard die van uit de hoogte op zijn dorpsgenoten neerzag en ze in gewild minder gunstige gedaante heeft beschreven. Hij was anders een uitstekende verteller, met fijne observatiegeest, maar bleef altijd laag bij de grond. (Streuvels, 1973, p. 1366)³

Cyriel Buysse overleed op 25 juli 1932 en werd burgerlijk begraven te Gent op 29 juli. Enkele dagen voor zijn dood, op 21 juli, had Buysse de adellijke titel van baron gekregen. Op vraag van zijn echtgenote, Nelly Dyserinck-Tromp, werd deze persoonlijke titel enkele dagen na zijn dood omgezet in een erfelijke titel voor haar als weduwe en voor de kinderen uit hun huwelijk.⁴ Streuvels daarentegen zou de adellijke titel van baron, die hem in 1964 werd aangeboden, weigeren. Volgens André Demedts zou Streuvels die titel – na een oorspronkelijke toezegging – uiteindelijk geweigerd hebben omdat hij zich niet kon inbeelden dat de mensen van Ingooigem hem als mijnheer de baron zouden moeten aanspreken. Dat vooruitzicht schrikte hem volgens Demedts af, want hij wilde geen landelman zijn, zoals Buysse geweest was (Demedts, 1971, p. 355-356). Hedwig Speliers ging nog een stap verder. Hij beschouwde de weigering van Streuvels als het ‘tot over de grenzen van de dood’ schaakmat zetten van zijn vermeende ‘eeuwige concurrent Cyriel Buysse.’ (Speliers, 1994, p. 647)

De roman *Het Ezelken, wat niet vergeten was*, meestal kortweg als *Het Ezelken* aangeduid, werd door de katholieke literaire kritiek en de katholieke zuil verworpen omdat Buysse volgens hen een relatie suggereerde tussen een pastoor en zijn meid, en omdat hij onderhuids kritiek leverde op de clerus in het algemeen. Op zijn beurt bekritiseerde Streuvels in *Dorpslucht* eveneens individuele clerici en nam hij de Kerk in het algemeen op de korrel. Daarenboven beschreef hij op subtiële wijze een effectief groeiende relatie tussen

³ Joris Van Parys reageerde daar gevat op door te stellen dat ‘de meeste andere collega’s [...] een betere reden [hadden] om Buysse een laatste groet te willen brengen.’ (Van Parys, 2007, p. 746).

⁴ Uit het huwelijk van Cyriel Buysse met Nelly Dyserinck-Tromp, die als weduwe reeds drie dochters had uit haar eerste huwelijk, is slechts één zoon geboren, René Buysse (1897-1969). Die erfde de titel van baron en gaf die op zijn beurt door aan zijn enige zoon Guy Buysse (1937-1981). Guy Buysse is echter kinderloos gestorven waardoor de titel van baron niet verder werd doorgegeven.

een kapelaan en een jonge vrouw. In de literaire kritiek, ook van katholieke zijde, bleef het hierover opvallend stil.

2. HET CELIBAAT IN *HET EZELKEN*

De roman *Het Ezelken*⁵ handelt over de lotgevallen van juffrouw Constance Vervaecke, ook 'het Ezelken' genoemd, omdat zij steeds, door onrust gekweld, van hier naar daar draaft en omdat 'de hoogte op haar rug, die wel geen bochel was, maar op een bochel leek' de spotlust van de dorpelingen 'bedektelijk' opwekt. (p. 636) Haar jongere broer, Désiré, wordt als nieuwe pastoor in het dorp ingehaald en Constance neemt de zorg voor haar broer op zich door bij hem te gaan inwonen en een jonge meid, Céline, te engageren. Constance wordt echter wantrouwig en vermoedt of beeldt zich in dat er iets gaande is tussen haar broer en de meid. Op een nacht wordt Désiré opgeroepen voor een 'berechting'. Samen met de koster trekt hij de nacht in om de laatste sacramenten toe te dienen. Het is al drie uur 's nachts wanneer haar broer en de koster terugkeren naar de pastorie. Constance, die wakker geworden is, hoort stemmen in de keuken. Ze vermoedt dat de koster en haar broer nog een kop koffie zitten te drinken, maar kan de slaap niet meer vatten. Ze ligt te wachten tot haar broer naar zijn slaapkamer gaat, maar het geluid in de keuken blijft duren. Ineens denkt ze dat haar broer toch al is gaan slapen, maar dat het de koster is die met Céline in de keuken is blijven hangen. Ze stapt resoluut uit haar bed en gaat naar beneden om de koster en de meid eens flink de les te lezen:

[Ze] duwde [de keukendeur] ruw open... maar meteen bleef ze staan, stom, en als versteend van ontzetting, bij 't onverwachte schouwspel, dat haar ogen trof.

Niet de koster zoals zij verwachtte, maar meneer de pastoor zelf zat in de keuken, gezellig op twee stoelen uitgestrekt, met een potje koffie in de hand, en om de hoek van de tafel, tegenover hem, Céline, half aangekleed, met blote, blanke hals, de ogen wild, de wangen gloeiend, eveneens met een kopje in de hand. Zij slaakten beiden, als van schrik,

⁵ Voor alle citaten uit *Het Ezelken* verwijzen we telkens naar: Buysse, 1974, p. 615-767. De bladzijden worden tussen haakjes in de tekst aangegeven.

een kreet en sprongen overeind, en meneer de pastoor riep met een angststem:

- Wa schilt er? Wa gebeurt er? Woarom komt-e gij uit ou bedde?

Het Ezelken gaf niet dadelijk antwoord. Er was een korte poos volkomen, doodse, als versteende stilte. Meneer de pastoors ogen hadden een harde, boze uitdrukking; Céline haalde met een traag, machinaal gebaar, haar wollen borstdoek over haar roomblanke hals dicht. [...]

- 'k 'n Wist niet wat dat er gebeurde, antwoordde eindelijk, hikkend van ontsteltenis, het Ezelken, [...] 'k miende dat de koster hier nog zat...

- En moest-e gij doaveuren uit ou bedde komen? Hij es al lank goan sloapen! schimpte minachtend meneer de pastoor. [...]

- Woarom 'n goa-je gulder euk nie sloapen? [...]

- We goan, ... we goan... herhaalde hij met nadruk. – 'k Mage toch wel mijn tasken káffee uitdriynken, e-woar? vroeg hij glimlachend, iets zachter gestemd. [...]

- Blijft-e gij nog op, iefers Constance? vroeg evenzo kalm Céline, zodra meneer de pastoor weg was.

- Goa moar! Goa moar! Goa moar! raasde 't Ezelken, nijdig het hoofd bukkend, om de verfoeide meid niet eens meer aan te moeten kijken. (p. 663-664)

Niet alleen haar eigen broer komt in het vizier, de collega-clerici uit de omliggende dorpen, die door Désiré uitgenodigd zijn op een groot diner in de pastorie, vinden in de ogen van Constance evenmin genade. Ook hier speelt Céline volgens haar een uitlokkende rol, al is die laatste zich van geen kwaad bewust:

Juffrouw Constance wist eigenlijk niet wat ze wel van zo'n priesterfeestmaal denken moest. Feitelijk hield zij er niet van. [...] zij hield toch meer van geestelijken in 't prestige van hun ambt, dan van geestelijken als gewoon wereldse mensen, om een feestdis. Het leken, behalve in de kleren, op geen priesters meer, zoals zij daar zaten te eten, te drinken, te roken en te praten; en waarom, telkens als Céline met een schotel binnenkwam, moesten zij allen zo doordringend naar haar kijken; en wat mocht meneer Verraert, de oude, deftige pastoor

van Akspoel, toch voor grappigs in 't Latijn gezegd hebben, dat hen eensklaps allen, ook haar broeder, in een proestlach had doen uitbarsten? Zij had het hem niet durven vragen, maar toch wel begrepen dat het op Céline doelde; en zoiets vond zij ongepast, niet waardig voor geestelijken.

Het eigenaardigste was, dat ze 't vooral Céline kwalijk had genomen.

- Wa was dat doar? vroeg zij vinnig, toen het meisje, die er trouwens niets van gesnapt had, in de keuken terug kwam.

- 'k 'n Weet ik da niet, antwoordde Céline dan ook heel natuurlijk.

- Ge moet op ou respect letten, had de oude vrijster misnoegd gebromd, zonder te weten waarover zij eigenlijk bromde. (p. 638-639)

De hele atmosfeer zoals Constance die ervaarde en de vermeende nachtelijke betrapping waarbij de meid 'half aangekleed' was – wat 'met blote, blanke hals' in de praktijk betekende – was voor de katholieke zuil voldoende om Buysse te beschuldigen van openlijke spot met het celibaat. In *Boekenschouw* mocht Buysse spitsroeden lopen: 'Dit boek', zo schreef Knaapen, 'wordt als werkelijk waardevolle psychologie geprezen, en ik vraag me af, waar die te bewonderen, zielkunde nu te vinden is. Het zijn [...] misselijke karikaturen [...] een vastenavond-pastoor, door de agenten dadelijk aan zijn onclericaal gedrag erkend en ontmaskerd, een tooneel-priester. [...] Wanneer ik over werktuigkunde [...] of 'n ander vak stommiteiten durfde neerschrijven', aldus nog Knaapen, '[zo]als Buysse hier doet over het leven van priesters, [...] dan zouden boekbeoordeelaars geen woorden genoeg hebben om mijn allerdomst gekrabbel uit te jouwen.' (Knaapen, 1910, p. 106-107) Criticus Jules Persyn stelde in *Dietsche Warande & Belfort* de retorische vraag of hij Buysse eens een boek over een 'écht priesterleven' moest bezorgen om de volgende keer een 'stichtende' roman te schrijven (Persyn, 1912, p. 599). Jacqueline Bel schreef dat de toenmalige clerus zich door *Het Ezelken* geschoffeerd moet hebben gevoeld vanwege de bespotting van het celibaat (Bel, 2008, p. 17).

De vermeende relatie tussen Désiré en Céline wordt in de roman van Cyriel Buysse echter niet uitgewerkt. Maurice Maeterlinck liet vanuit Neuilly in een brief aan zijn vriend Buysse weten dat hij het zelfs 'een beetje jammer [vond] dat het leven en de avonturen van Désiré en Céline [...] in het vage gelaten [werden].' (Van Parys, 2007, p. 367, 866). Criticus Herman Robbers meende te weten dat Buysse deze zozegde relatie tussen Désiré en Céline niet had uitgediept omdat hij daardoor de roman bedorven zou hebben (Van Parys,

2007, p. 367, 866). Zelfs de jezuïet Evarist Bauwens voelde zich als priester blijkbaar niet genoeg ‘geschoffeed’, want in 1912 nam hij uit deze verguisde roman een fragment op in zijn vooraanstaande katholieke schoolboekenreeks *Zuid en Noord*,⁶ ook al was hij de mening toegedaan dat men overal voelde dat Buysse ‘in de pastorie niet thuis [was]’ en over zaken schreef waar hij niets van af wist (Bauwens, 1912, p. 457-458).

In essentie handelt de roman *Het Ezelken* over de machtsstrijd tussen Constance en de meid Céline. Daarbij wordt Constance aangevuurd door haar vriendin en toeverlaat, juffrouw Toria (Victoria) Schouwbroeck. Op een bepaald moment stelt Constance haar broer voor de keuze: ‘Ik of zij! riep zij uitdagend. – G’ hèt te kiezen: es ze morgen nie wig, ’k goa zelve wig!’ (p. 672), wat ook gebeurt. Wanneer de koster haar daarna een huwelijksaanzoek doet, dat Constance na aarzelen en onder invloed van haar vriendin Toria weigert – maar ‘*wat niet vergeten was*’ zoals de ondertitel van de roman luidt – ontstaat er nog een reeks verwickelingen, waarna Constance uiteindelijk berooid en vereenzaamd achterblijft en sterft.

3. HET GROEIEND VERLANGEN IN *DORPSLUCHT*

Enkele jaren na de publicatie van *Het Ezelken* verscheen tussen februari 1913 en augustus 1914 de roman *Dorpslucht* in afleveringen in het tijdschrift *De Tijdspiegel*,⁷ om in april 1914 als Deel 1 in boekvorm op de markt te worden gebracht, gevolgd door Deel 2 in oktober 1914.⁸ In *Dorpslucht* stond Streu-

⁶ In deze uitgave stonden drie fragmenten uit de werken van Buysse: uit *Het leven van Rozeke Van Dalen* (1906), *Het volle leven* (1908) en *Het Ezelken* (1910). In een volgende editie van *Zuid en Noord* uit 1915 was het fragment uit *Het Ezelken* echter geschrapt.

⁷ Volgens Roemans en Van Assche zou de laatste aflevering in *De Tijdspiegel* verschenen zijn in maart 1914 (Roemans & Van Assche, 1972, p. 169). Bij nazicht van de jaargangen 70 (1913) en 71 (1914) van *De Tijdspiegel* blijkt echter dat *Dorpslucht*, Deel 1 van februari 1913 tot en met september 1913 in acht afleveringen verschenen is en dat *Dorpslucht*, Deel 2 van oktober 1913 tot en met augustus 1914 in elf afleveringen verschenen is. Dit stemt overeen met een brief van Streuvels aan De Bom van 29 april 1914. Om een misverstand op te helderen, had Streuvels aan De Bom laten weten dat hij hem tot dan toe elke maand een overdruk uit *De Tijdspiegel* had opgestuurd en dat hij dat nog zou doen tot en met augustus 1914 (‘de maand Oogst’), want daarin zou volgens Streuvels de laatste aflevering gepubliceerd worden. (Smits, 2005, p. 478-479).

⁸ Volgens Roemans en Van Assche is Deel 1 verschenen op 14 april 1914 en Deel 2 op 6 oktober 1914. Beide delen samen telden 876 bladzijden: 332 bladzijden voor Deel 1 en 544 bladzijden voor Deel 2 (Roemans & Van Assche, 1972, p. 169). Het verklarende vignet dat in Deel 2 van *Dorpslucht* gekleefd werd, over het niet meer kunnen aanbrengen van wijzigingen, staat getekend ‘september 1914’.

vels zeer kritisch tegenover de geloofsbeleving zoals hij die in zijn eigen omgeving ervaren had. Zo stoorde hij zich aan de ambitie van sommige jonge priesters die het klerikale karakter van het parochiale leven wilden versterken en daarbij de gematigde oudere pastoors opzij probeerden te duwen. In zijn eigen parochie in Ingooigem, waar Hugo Verriest pastoor was, was Streuvels getuige geweest van deze kleimenselijke na-ijver. De gelijkenissen tussen de gebeurtenissen in Ingooigem en de manier waarop Streuvels in *Dorpslucht* toont hoe de nieuwe kapelaan, Gust Vanderpe, zich manifesteert tegenover de oude pastoor Maenhout, liggen voor de hand. Streuvels neemt daarbij op een subtiele, maar expliciete manier de handel en wandel van kapelaan Vanderpe in het vizier. Het wederzijds groeiende verlangen tussen Gust Vanderpe en de jonge Elvire Koornaert wordt stap voor stap weergegeven. Uiteindelijk raakt de kapelaan in gewetensnood. Elvire daarentegen geeft innerlijk volledig toe aan haar verlangen naar de kapelaan

Deze gebeurtenissen vinden plaats tijdens een bedevaartreis naar Lourdes waaraan kapelaan Vanderpe samen met zijn zus Irma en juffrouw Elvire Koornaert deelneemt. Ze doorkruisen per trein heel Frankrijk. In hun treincoupé zitten aan de ene kant de kapelaan, diens zus Irma en naast haar Elvire. Tegenover hen zitten een jong gehuwd paar, een advocaat en zijn vrouw. Streuvels noemt die coupé het 'nauwe omheint' (deel 2, p. 168),⁹ net zoals in *Het leven en de dood in de ast* de beslotenheid van de ast de plaats is waar droom en daad in elkaar vloeien. Op een bepaald moment staan de vijf passagiers aan het raam van hun coupé om een zonsondergang te bewonderen:

Toen gebeurde 't dat Elvire het hoofd wat terzijde neeg om uit eene lastige houding te geraken en merkte te zelfdertijde in den zwong dat de advocaat in 't gedrang zijn vrouw met de hand over 't lijf streeelde en de gelegenheid niet weerstaan had om haar ongemerkt in den hals te kussen. In een onbedachten nood om zich te vergewissen, zocht Elvire den blik van den onderpastor en hare verlegenheid verdubbelde nu 't haar duidelijk werd dat hij ook gezien had 't geen er gebeurd was. [...] Nu de kapelaan wist dat zij het gezien had, was 't alsof zij zelf op eene oneerlijke daad betrapt werd [...]. (deel 2, p. 159-160)

⁹ Voor alle citaten uit *Dorpslucht* verwijzen we telkens naar de oorspronkelijke uitgave uit 1914. Bij elk citaat geven we eerst het respectieve deel aan gevolgd door de bladzijde(n).

De nacht valt, maar Elvire kan de slaap niet vatten. Ze doet alsof en bespiedt door haar wimpers het jong getrouwde koppel:

Door de schemering merkte Elvire iets in de uitdrukking van hun gelaat dat ze er nog niet in gezien had [...]. Hij nam hare hand op en overstreefde ze met teederheid. [...] Dan liet hij omzichtig zijn arm gaan om haar lijf, haalde haar wezen tegen 't zijne en kustte haar stil. Zij wendde zich nu ook naar hem toe en kustte hem lang en innig op den mond. Zoo bleven ze liggen in elkanders armen. Elvire was maar bang dat 't kloppen van haar hart zou gehoord worden. (deel 2, p. 163)

Daarna denkt Elvire aan Albert Blondeel, dokter en zoon van de oude dorpsdokter Casimier Blondeel. Ze vraagt zich af of de begeerte er ook bij hem is geweest om haar te omhelzen. In haar gedachten ontrolt zich, ondanks haar pudeur, een spontane legitimatie over de lichamelijke liefde:

't Geen de advocaat daar even gedaan had, scheen haar nu het heel eenvoudige toegeven aan een natuurlijken drang, misschien wel een plicht. Dat toehalen en ineenstrengelen, was het niet het eenige mogelijke gebaar waarmede men 't gevoel der liefde kon mededeelen? Dat het zonde was en verboden, ja, maar het bleek zoo verleidelijk schoon, zoo rustig, zoo volmaakt en gewettigd: de volledige bevrediging van het opperste geluk. 't Was het voldoen aan 't geen zij altijd als eene dringende behoefte gevoeld had zonder het te kunnen bepalen of uitspreken: het zwakke, het teedere dat ze in zich had, te steunen, zich neer te vleien in de armen van den flinken kloeken man. Iets als de slingerplant die zich opwerkt en den stevigen eik omknelt als 't eenige middel om met hem de lucht in te gaan. (deel 2, p. 164)

Op een bepaald moment wisselen Elvire en Irma van plaats, waardoor Elvire in het midden van de bank komt te zitten, naast de kapelaan:

De gewaarwording om nu zoo dicht in de nabijheid en in zulke omstandigheid bij den onderpastor te zijn, hield Elvire voortaan bezig. Zij kon haren jubel niet betoemen om 't geluk van al die dagen naareen in zijn gezelschap te mogen overbrengen. Hij kwam haar voor gelijk altijd, met zijn nette kleeding die haar zoo behaagde, zijn donkere, weelderige haren, zijn fijne handen en scherpe gelaatstrekken en zijn blik die haar telkens tot in 't diepste der ziel ontroerde. (deel 2, p. 165)

Terwijl de kapelaan al slaapt, wordt Elvire overvallen door allerlei gedachten en droomt ze verder weg:

Van hier voort gingen de gedachten hun vrijen loop zonder zij er toezicht over houden kon [...] Albert was ergens weg en nu zou de onderpastor zoo lang zijne plaats innemen – maar de onderpastor was nog geen priester, hij studeerde nog en was gekleed gelijk Albert – en zij wandelde nu met hem in den tuin; hij hield den arm om hare leden en zij vleide voor 't eerst haar hoofd tegen zijn schouder – 't scheen haar dat zij beiden geen grond genaakten en voortzweefden. (deel 2, p. 166)

Tegelijkertijd geeft Streuvels de lezer een inkijk in de droom van de kapelaan, waarin die als een dolende minnezanger zijn liefde voor een jonge gravin uitspreekt:

Hij was nu op Rotsburg aangekomen waar hij de jonge gravin Basilissa ontmoette. Hij speelde op de harp en zong haar zijn schoonste liederen tot zij hem hare liefde bekende en zich tegen hem aanvleien kwam. Hij wist dat het zoo gebeuren moest, maar 't gewicht van haar hoofd drukte zwaar op zijn schouder zoodat het hem pijn deed; toch durfde hij zich niet roeren om den toover niet te breken. Hare haarkroezeling kittelde hem in den hals, haar warme adem blies langs zijne wang en de hitte van haar mollig lijf voelde hij door de dunne kleeding branden als een vuur. (deel 2, p. 166)

In werkelijkheid is Elvire tegen de schouder van de kapelaan in slaap gevallen en pas bij het ochtendgloren, terwijl de anderen al wakker zijn, ontdekken beiden wat er gebeurd is. De kapelaan probeert zich 'uitwendig goed te houden' en te glimlachen. Voor Elvire voelt het of zij 'hare innigste gevoelens had bloot gegeven voor de oogen van iedereen'. (deel 2, p. 168) In de dagen die volgen, blijkt de sfeer in Lourdes echter zeer ontspannen en ongedwongen te zijn. De kapelaan permitteert zich om Elvire complimentjes te maken over haar kledij:

Zij zat op dezelfde bank, aan de zijde van den onderpastor, die zijn bewondering uitsprak over haar helderleurige bloese in lichtdoek, die haar zoo goed stond en haar onkennelijk had gemaakt toen zij er te middag mede voor den dag kwam.

- Als gij dat op 't dorp dragen moest! plaagde hij.

- Ik heb er voor elken dag eene andere meêgebracht! plaagde zij weer. Wij zijn hier ver van 't dorp af, dat ziet gij wel! Als we thuis zoo neveneën moesten over straat loopen zou er al gebabbeld worden. (deel 2, p. 175-176)

Die complimenten zijn echter niet eenmalig:

Onder 't wandelen, daar zij bij toeval wat afgezonderd waren van 't gezelschap, fluisterde de kapelaan Elvire op een plaagtoon:

- Met dat nauwe kleedje en zoo kort gerokt, ziet gij er uit als een meisje van zeventien!

Zij las zijne goedkeuring op de uitdrukking van zijn glimlach en met een helderen blik harer blauwe kijkers, zond zij hem hare blijde dankbaarheid terug. (deel 2, p. 192)

Enkele dagen later moet de kapelaan aan zichzelf toegeven dat hij zich tot Elvire aangetrokken voelt en komt hij in gewetensnood:

Wat heb ik er aan? Wat gemeens is er tusschen ons? [...] Maar 't geen hem onweerstaanbaar aantrok, en 't eigenlijke genoegen der bekoring die hare vrouwelijkheid op hem uitoefende, duwde hij weg om met zekere kleinachting te denken aan de onbeduidendheid van haar verstand. En onder die kleinachting zelf dook weer, als een nieuwe verzoeking, 't verleidelijke van haar vrijen oogopslag en de heldere klank harer stem [...] Zijn eigengevoel zette zich schrap om te weerstaan aan de neiging – hij aanzag de aandrang die in hem wakker was geworden, als eene vernedering, waar hij zich als priester moest boven houden en onaanraakbaar blijven en ongevoelig. Maar wie achterhaalt er de tegenstrijdigheden en de wederspraak, die een streng beheerschende wil en een gevormd gemoed toch wetens en willens toelaat en tracht goed te praten? (deel 2, p. 194-195)

Als de kapelaan naar een andere parochie wordt overgeplaatst, verlaat hij het dorp zonder Elvire nog te spreken. Het gemis bij Elvire wordt zo groot dat zij haar liefde voor de kapelaan durft uit te spreken:

Nu durfde zij het voor zichzelf uitspreken: dat zij hem niet missen kon, dat haar bloed, heel haar wezen naar hem verlangde; dat haar bestaan zonder hem onmogelijk was en haar leven gemist! [...] Zij moest hem verachten om zijn hardvochtig afscheid, – omdat hij haar hart ontstolen

had zonder iets, een teeken zijner genegenheid als troost achter te laten; maar in plaats van haat, kreeg zij 't bewustzijn, de veropenbaring harer liefde, met de wanhoop er bij om 't verlies er van! [...] En de wroeging bleef haar nu als straf voor 't geen zij willekeurig en bewust als vrouwelijke verleidster had aangewend om zijne belangstelling af te dwingen. (deel 2, p. 514-515)

De wroeging en het besef van 'eene zondige gehechtheid' die daarop volgen, wil Elvire van zich afwerpen door te biechten. Ze ontmoet de oude pastoor, maar Elvire voelt dat de pastoor helemaal niet begrijpt wat er in haar omgaat.

4. DE RECEPTIE VAN BUYSSE VERSUS STREUVELS

Cyriel Buysse was als auteur doorgebroken met sterk naturalistische verhalen zoals *Het recht van de sterkste* (1893), *De biezenstekker* (1894) en *Het gezin Van Paemel* (1902).¹⁰ Hij kwam uit een vrijzinnig milieu en was niet kerks. Van Buysse was men het dus gewend dat hij kritisch en bijwijlen cynisch stond tegenover bepaalde clerici, voornamelijk tegenover hen die dicht tegen de wereldlijke macht aanschurkten en die de kleine man in het gareel lieten lopen om de sociale toestand te bestendigen. Nochtans was Buysse tegenover religie en liturgie in het algemeen niet oneerbiedig. Toen pastoor Désiré Vervaecke in *Het Ezelken* bijvoorbeeld die bewuste nacht opgeroepen werd voor een berechting, schreef Buysse: 'In de zwarte nacht verdwenen de twee mannen: de koster voorop, [...] de pastoor volgend met het Heilig Sacrament, [...] tot op de verre boerderij of kleinere woonstede, waar een zieke in doodsstrijd op de uiterste troost van hun komst lag te wachten.' (p. 658-659) Het 'Heilig Sacrament' schreef Buysse met hoofdletters en het toedienen van de laatste sacramenten noemde hij 'de uiterste troost' voor iemand die stervende was. Toch kreeg Buysse met *Het Ezelken*, zoals eerder aangegeven, de volle laag van de katholieke kritiek en verweet men hem dat hij niets van het echte priesterleven kende. Men vond het schandalig dat hij het priestercelibaat zogezegd te kijk zette.

Streuvels daarentegen werd na de initiële kritiek over zijn te naturalistische debuut *Lenteleven* (1899) vrij snel op het katholieke schild gehesen. Bepaalde no-

¹⁰ Uit de briefwisseling tussen Buysse en Van Deyssel blijkt dat Buysse reeds op 21 september 1901 het manuscript van *Het gezin Van Paemel* aan Van Deyssel opstuurde. Het werd evenwel pas in 1902 gepubliceerd in het januari- en februarinummer van de achtste jaargang van het tijdschrift *De XXe Eeuw*. Het werd voor het eerst opgevoerd op 25 januari 1903. (Zie: Van Kerchove, 2018, p. 327-328, 330).

vellen uit *Stille avonden* (1905) en *Het uitzicht der dingen* (1906) voldeden blijkbaar aan het profiel dat men hem toedichtte: West-Vlaming, neef van Guido Gezelle, wonende op het platteland, trouwe (culturele) katholiek in zijn eigen dorp. Met *De vlaschaard* (1907) werd zijn roem algemeen aanvaard. Hij kreeg tot twee keer toe de Staatsprijs. In 1911 publiceerde hij met succes *Het kerstekind* waarin hij, met de geboorte van een kind in een arme kouterwoning, de menswording van God centraal plaatste. En dan kwam hij met *Dorpslucht* plotscherp uit de hoek tegen een bepaalde geloofsbeleving en sommige kerkelijke praktijken (Van Kerchove, 2024, p. 191-228). Zijn scherpe kritiek op het formalisme en het mercantilisme van de katholieke geloofsbeleving, op de priesterroepingen die hij in een theologisch twistgesprek tussen de broers Blondeel ‘een goed ingerichten dienst van aanwerving’ (deel 2, p. 424) noemde, of zijn zwaar ongenoegen over de ‘verclericalisering’ van het collegeleven (deel 2, p. 446) bleven toen in de katholieke literaire kritiek volledig buiten schot. De scherpe uitvallen die Streuvels in *Dorpslucht* uitte over het verstikkende leven in de kloosters wanneer hij de jonge Albert Blondeel zijn beklag liet doen over ‘al die kleinzieligheid met de ergernissen en zure bitsigheden van die verouderde, bekrompene nonnen’ (deel 2, p. 214) waarmee zijn jongere zus Celeste moest leven, werden evenmin vermeld. Dat kapelaan Gust Vandorpe zowel in droom als in daad zijn aantrekking tot Elvire niet kon onderdrukken, dat hij op het einde in priesterlijke gewetensnood kwam en dat Elvire na zijn vertrek voor zichzelf uitkwam voor haar verliefdheid, werd door de katholieke zuil in 1914 niet aan de kaak gesteld. Mocht Streuvels zich dan meer permitteren dan Buysse, of waren er andere redenen waarom *Dorpslucht* niet op de radar van de (katholieke) critici kwam te staan?

4.1. HET GEVIERDE *EZELKEN* VERSUS HET VERGETEN *DORPSLUCHT*

Enkele jaren voor het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog werd Cyriel Buysse voor *Het Ezelken*, zijn vijftiende publicatie, door zijn geestesgenoten uitvoerig gefêteerd. Zijn literaire vrienden organiseerden op zondag 9 april 1911 een groots feest in Antwerpen met een ontvangst op het stadhuis, een namiddagvoorstelling van *Het gezin Van Paemel* in de KNS en ’s avonds een banket in hotel Terminus voor honderdvijftig genodigden. Buysse schreef kort voor de viering aan Ary Delen, dat ‘de klerikale heeren [...] beslist ziek geworden [waren] na de lezing van het Ezelken.’¹¹ Ondanks de oorlogsomstandigheden kwam er in 1915 toch reeds een tweede druk van *Het Ezel-*

¹¹ Brief van C. Buysse aan Ary Delen van 13 maart 1911, zoals afgedrukt in Van Parys, 2007, p. 399.

ken op de markt, en na de oorlog in 1925 een derde. Tussen 1910 en 1974 kende de roman in totaal zeven drukken, waarbij de zevende druk uit 1974 de opname was in het *Verzameld Werk*, Deel 2 (Buysse, 1974, p. 615-767). Zelfs bij de uitgeverij DAP-Reinaert Uitgaven, een uitgeverij die werd opgericht vanuit de christelijke arbeidersbeweging, werd *Het Ezelken* in 1963 uitgegeven (Simons, 2013, p. 451).¹²

Dorpslucht daarentegen ontsnapte vrijwel volledig aan de aandacht. Enkel in een paar persartikels uit 1915 en 1916 werd de titel *Dorpslucht* opgenomen, en dan nog in een toegevoegde bibliografie.¹³ In de jaren 1920 werd de roman nog enkele keren vermeld, maar dan foutief als ‘Dorpsleven’ (De Ridder, 1922; Boon, 1924, p. 97-104, 120-132; Huysmans, 1925). In een themanummer over Streuvels dat in 1924 in *Boekengids* gepubliceerd werd, sprak men eveneens verkeerdelijk over ‘Dorpsleven’. Men gaf in dat nummer bij dertig werken van Streuvels een toelichting. Over *Dorpslucht* (‘Dorpsleven’) werd echter geen bijkomende informatie verschaft. In de schoolboeken, die de literaire actualiteit nochtans goed opvolgden, was er zowel tijdens de oorlog als in de periode erna geen enkel fragment uit *Dorpslucht* terug te vinden. Enkel in de bibliografieën die in sommige schoolboeken opgenomen werden, stond *Dorpslucht* een aantal keer als titel vermeld (Van Kerchove, 2016).¹⁴ Wanneer in de literaire kritiek, in de marge van een bespreking van een ander werk van Streuvels, *Dorpslucht* toch ter sprake kwam, had men vooral bezwaren tegen de omvang, de vele verhaallijnen en het gebrek aan compositie. Over de inhoud en de kritische ingesteldheid van Streuvels werd met geen woord gerept. Zo verwees Joris Eeckhout enkel naar de mislukte compositie van *Dorpslucht* als ‘een heelemaal verkeerd uitgevallen’ roman toen hij in 1921 *Genoveva* besprak, dat men volgens hem als een historische roman had aangekondigd:

¹² De drukken dateren uit 1910, 1915, 1925, 1933, 1963, 1973 en 1974. (Zie: Roemans, 1931, p. 20-21, 24; Waterschoot, 2012, p. 183-206.)

¹³ In *Het Vlaamsche Nieuws* (5 oktober 1915) en in *Vlaams Leven* (27, 8 oktober 1916, 1) werden respectievelijk *Dorpslucht* en *Dorpslucht* (twee delen) als titel vermeld in een beperkte bibliografie aan het eind van een artikel. In artikelen in *NRC*, *Hollandse Revue* en *Vlaamsche Post* die eveneens tijdens de oorlogsperiode over Streuvels verschenen, werd *Dorpslucht* niet vermeld.

¹⁴ Er is op het niet opnemen van een fragment uit *Dorpslucht* een uitzondering in één schoolboekenreeks te vinden. In de reeks *De gouden poort* van Julien Kuypers is er vanaf de eerste uitgave in 1925 in de marge een klein fragment opgenomen waarbij Kuypers het handschrift vergeleek met de correctie van de drukproef als een voorbeeld voor zijn rubriek ‘Een Kijkje in de Litteraire Werkplaats’. Kuypers gaf daarbij echter geen inhoudelijke situering van het fragment of enige commentaar daarover.

Een historische roman van Streuvels! [...] 't Was immers met zijn 'Dorpslucht' heelemaal verkeerd uitgevallen. Hoe stevig waren de verwachtingen, op dit werk gebouwd! Niet het minst door Streuvels zelf, die – althans zoo we Scharthen mogen gelooven, – luid-op beweerde, dat zijn roman 'wereldvermaard ging worden'. Tot een roman, tot een organische eenheid is 'Dorpslucht' intusschen niet gegroeid. Dit massieve werk [...] plomp als een pompoen, gleuft, over-rijp, als vanzelf, open, in een bundel scherp-afgeteekende en sterk-van-elkaar-verschillende novellen. Een roman stevig inéén te steken, bleek vooral nog een kolfje, dat niet voor Streuvels' hand was weggelegd. (Eeckhout, 1921, p. 385-386)

In 1950 was Joos Florquin nog altijd de mening toegedaan dat “'Dorpslucht' een zwaar boek [was] van bij de 900 bladzijden dat in zijn geheel als een mislukking moe[s]t beschouwd worden” (Florquin, 1950, p. 30). In 1968 sprak Hedwig Speliers over ‘de beide antieke delen’, waarvan hij expliciet toegaf dat hij ze niet gelezen had (Speliers, 1968, p. 135). Toch waren er enkele positieve opmerkingen over *Dorpslucht* te lezen. Joris Eeckhout herzag in 1925 zijn eerdere uitspraken uit 1921 over *Dorpslucht* en verwees naar onder anderen criticus Herman Robbers voor de fijne psychologische karaktertekening (Eeckhout, 1925, p. 120-121). Twintig jaar later zou Louis Sourie in zijn studie over Streuvels uit 1946 oog hebben voor de kwaliteit en de inhoudelijke rijkdom van *Dorpslucht* (Sourie, 1946, p. 46-47).

Toch werd *Dorpslucht* nooit meer herdrukt en was deze roman door de meeste critici zo goed als volledig uit het oog verloren. Toen Streuvels er in 1948 een samenvatting van op de markt bracht, onder de titel *Beroering over het dorp*, waren velen zich niet meer bewust van de oorspronkelijke uitgave uit 1914. Toon Breës verwijst naar een anonieme recensent van *Het Laatste Nieuws* die op 11 augustus 1948 schreef dat velen meenden dat Streuvels het scheppend werk had opgegeven, maar dat hij zich met *Beroering over het dorp* aan het schrijven van een nieuwe roman had gezet (Breës, 2016, p. 643). In de briefwisseling tussen Streuvels en Antoon Coolen, zoals ons bezorgd door Stijn Vanclooster, verwees Coolen in een brief van 27 december 1948 naar een bespreking van *Beroering over het dorp* door Marnix Gijsen, die op 1 december 1948 in *De Volkskrant* verschenen was. Coolen beweerde daarbij dat Gijsen zelfs niet in de gaten had dat het boek een omwerking was van het vroegere *Dorpslucht* (Vanclooster, 2018, p. 159-160). Op 13 februari 1949 liet Louis Paul Boon zijn licht schijnen over *Beroering over het dorp*. Hij verwees naar een aantal vroegere werken uit de beginperiode van Streuvels, maar nergens

naar het oorspronkelijke *Dorpslucht*. Hij verwonderde zich erover dat Streuvels met dat nieuwe boek personages gecreëerd had waarvan hij dacht dat die reeds ‘lang een papieren dood waren gestorven’ (Bruinsma & Humbeeck, 1994, p. 337-340). Het moet in 1948 al moeilijk geweest zijn om nog een exemplaar van *Dorpslucht* te vinden, getuige een brief van 22 mei 1948 van Streuvels aan de jezuïet en criticus Emiel Janssen, zoals geciteerd door Toon Breës (2016, p. 643). Blijkbaar moet Janssen een exemplaar van *Dorpslucht* aan Streuvels gevraagd hebben en probeerde Streuvels dat exemplaar onmiddellijk na de publicatie van *Beroering over het dorp* te recupereren ‘om het terug bij andere “rariteiten” op te bergen’. *Dorpslucht* was toen reeds een verzameloject geworden dat literaire critici niet meer ter beschikking hadden.

Wie vandaag de oorspronkelijke uitgave van *Dorpslucht* wil lezen, zal in de openbare bibliotheken nog zelden een exemplaar vinden en zal een beroep moeten doen op het antiquariatencircuit. In de verzamelde werken uit de jaren 1950 (de twaalfdelige Leieschip-editie) en de jaren 1970 (het vierdelige *Volledig Werk*) werd het oorspronkelijke *Dorpslucht* evenmin opgenomen. In 1972 zei Marcel Janssens als medesamensteller van het *Volledig Werk* dat *Dorpslucht* een werk was zonder veel inspiratie en succes. Voor Janssens was deze roman een symptoom van de dalende creativiteit van Streuvels na 1909 (Janssens, 1972, p. 19, 21).

4.2. EEN ATYPISCH BOEK

Of *Dorpslucht* effectief een inspiratieloze roman is, is een betwistbare uitspraak die door onder anderen Garnt Stuiveling, medesamensteller van het *Volledig Werk*, werd tegengesproken (Stuiveling, 1973, p. 91, 101-104). De redenen waarom *Dorpslucht* zeer vlug uit de belangstelling verdween, moeten we eerder zoeken in de toenmalige tijdsomstandigheden en het atypische karakter van deze roman. De novellist Streuvels had voor 1914 dertien novellebundels uitgegeven.¹⁵ In diezelfde periode had hij slechts twee volwaardige romans op zijn actief staan: *Langs de wegen* (1902) en *De vlaschaard* (1907). Een roman van 876 bladzijden, uitgegeven in twee delen, was daarom uitzonderlijk te noemen. Bovendien zat *Dorpslucht* verscholen tussen een aantal succesvolle werken die zowel voor, tijdens als na de Eerste Wereldoorlog uit-

¹⁵ De respectieve novellebundels zijn: *Lenteleven* (1899), *Zomerland* (1900), *Zonnetij* (1900), *Dodendans* (1901), *Dagen* (1902), *Minnehandel* (1903), *Dorpsgeheimen* (1904), *Openlucht* (1905), *Stille avonden* (1905), *Het uitzicht der dingen* (1906), *Najaar I/De blijde dag* (1909), *Najaar II* (1909), *Een beroerde maandag* (1913).

gegeven werden, zoals *Het kerstekind* (1911), *De werkmans* (1913), het ophefmakende *In oorlogstijd* (1915-1916) en de romans *Genoveva van Brabant* (1919-1920) en *Prutske* (1922), die onmiddellijk na de oorlog werden gepubliceerd. *Dorpslucht* was een vreemde eend in de bijt.

Ook inhoudelijk en structureel was *Dorpslucht* binnen het toenmalige oeuvre van Streuvels atypisch te noemen. In deze roman verliet Streuvels de agrarische omgeving en beschreef hij een burgerlijk dorp met aan de rand, in het Gangske, een kleine staat in de staat. Daarenboven situeerde hij een aantal gebeurtenissen in Leuven, Brussel, Parijs en Lourdes en verwerkte hij simultaan verschillende verhaallijnen: de strijd voor het burgemeesterschap tussen Sraphien Koornaert en Casimier Blondeel, de doodslag en het paranoïde karakter van Koornaert, de verhouding tussen de plaatselijke clerus en de dorpsgemeenschap, de relaties tussen kapelaan Vandorpe en Elvire Koornaert, tussen Elvire en Albert Blondeel, tussen Albert en Sara Busschere uit het Gangske, het generatieconflict tussen vader en zoon Blondeel, en de sociale spanningen tussen de bewoners van 't Gangske en de dorpsgemeenschap. Het is niet voor niets dat Louis Sourie schreef dat er in *Dorpslucht* 'minstens een vijftal scheppingen in spe' zaten die tot zijn beste boeken gerekend konden worden (Sourie, 1946, p. 46-47).

De kritische houding van Streuvels tegenover sommige clerici en religieuzen en tegenover de geloofsbeleving en bepaalde kerkelijke praktijken was in *Dorpslucht* zijn tijd ver vooruit. In het daaropvolgende *Genoveva*, dat we vroeger reeds een open geloofsboek genoemd hebben, werd zijn zoektocht naar de kern van het christendom en de christelijke waarden op een totaal andere en eerder positieve manier tot uiting gebracht (Van Kerchove, 2024, p. 215-216). Ook hierdoor was *Dorpslucht* eerder atypisch, alhoewel Streuvels later in *Alma* (1931) zijn kritische ingesteldheid tegenover bepaalde vormen van geloofsbeleving geregeld opnieuw tentoonspreidde.

4.3. DE TIJDSOMSTANDIGHEDEN

Naast het atypische karakter zijn vooral de tijdsomstandigheden een bepalende factor geweest voor de receptie van *Dorpslucht*. Na de uitgave van Deel 1 op 14 april 1914, werd op 6 oktober 1914 het omvangrijke Deel 2 gepubliceerd. De Eerste Wereldoorlog was toen reeds twee maanden in volle hevigheid aan de gang. In zijn oorlogsdagboek *In oorlogstijd* noteerde Streuvels op 23 september 1914 dat hij de drukproeven van Deel 2 aan het corrigeren was, maar dat hij de correcties door de oorlogsomstandigheden niet meer naar Ne-

derland kon sturen. Het was voor hem ‘een eerste groote, vervelende tegenslag’ dat hij moest vernemen dat zijn boek twee weken later reeds gedrukt was terwijl hij ‘het lastige werk der correctie op de proeven [zat] te verrichten, zonder die verbeterde en herziene proeven te kunnen naar Holland terugsturen!’ (Streuvels, 2015, p. 184-185) Dat euvel had men bij Veen dan maar opgelost door in Deel 2 in extremis een vignet te plakken met de boodschap: ‘Belangrijke wijzigingen op de laatste proeven van dit deel aangebracht, zijn niet kunnen uitgevoerd worden uit oorzaak der tijdsomstandigheden. Sept. 1914. Stijn Streuvels’. (p. 185)

Nochtans is Streuvels enkele maanden later, in maart 1915, net voor de grenzen met Nederland definitief gesloten werden, naar zijn uitgever Veen in Amsterdam gereisd, waar zijn gezin een veilig onderkomen had gevonden. Tot een mogelijke herdruk of tweede uitgave van *Dorpslucht* werd toen alleszins niet beslist. Blijkbaar had men volgens Streuvels in 1915, zoals blijkt uit zijn relaas in *Ingooigem II* (1914-1940), in Nederland vooral belangstelling voor ‘oorlogskopie’: ‘Er was jacht op oorlogskopie in Holland. Mijn uitgever was er dadelijk op gesteld de eerste afleveringen van het dagboek te laten drukken.’ (Streuvels, 1973, p. 1336) Van maart 1915 tot februari 1916 publiceerde Veen effectief zes deeltjes van zijn oorlogsdagboek. De verhaallijnen die Streuvels in *Dorpslucht* uitgewerkt had, stonden ver af van het oorlogsgebeuren dat op dat moment de volle aandacht opeiste.

Was een uitgave van bijna 900 bladzijden in die zeer instabiele periode niet iets te veel van het goede? Een uitgave in twee delen betekende daarenboven een dubbele aankoopprijs. Had het lezerspubliek in de herfst van 1914 andere besognes dan het lezen van die monumentale roman over een dorpsgemeenschap? Waren de tijdsomstandigheden van dien aard dat men het niet de moeite vond om zich verder in *Dorpslucht* te verdiepen en kritiek te leveren?

Tijdens het verdere verloop van de oorlogsjaren heeft Streuvels zich met *Dorpslucht* blijkbaar niet meer beziggehouden. Naast zijn oorlogsdagboek werd zijn tijd gevuld met de voorbereidingen en het studiewerk voor de roman *Genoveva*, die hij onmiddellijk na de oorlog in 1919-1920 publiceerde. Afgaande op de lezing die Streuvels zelf gegeven heeft voor de Koninklijke Vlaamse Academie in oktober 1928,¹⁶ had hij reeds voor de oorlog het plan opgevat om een reeks oude volksboekjes te herwerken, waaronder de legende van Genoveva (Streuvels, 1982, p. 237-267). Hij had daarvoor tal van bron-

¹⁶ Streuvels heeft de lezing gehouden in oktober 1928. De tekst werd in april 1929 gepubliceerd in de *Verslagen en Mededelingen van de Koninklijke Vlaamse Academie*, p. 171-201.

nen verzameld. Hij sprak zelfs over ‘500 boekdelen’ (p. 239). ‘Maar toen kwam de oorlog’, (p. 239) schreef hij. Volgens August Keersmaeckers was Streuvels in maart 1915, nadat hij zijn gezin terug naar België gebracht had, begonnen met ‘zijn studiewerk’ voor *Genoveva*, dat enkele jaren in beslag zou nemen (Keersmaeckers, 1994, p. 94/30).¹⁷ Andere bronnen verwijzen dan weer naar 1917 als het jaar waarin hij met de voorbereidingen begonnen was.¹⁸ Over *Dorpslucht* werd echter niet meer gesproken.

5. DE HERWERKINGEN VAN *DORPSLUCHT*

Toen Streuvels in 1927 *De teleurgang van de Waterhoek* publiceerde, was de kritiek niet mals voor hem. Blijkbaar was er zelfs paniek over de boycot door de katholieke bibliotheken (De Smedt, 1998, p. 83-111). Het was niet voor niets dat Streuvels in 1939 een voor de katholieke zuil meer aanvaardbare versie op de markt bracht. In 1937 was hem hetzelfde overkomen met *Levensbloesem*. Men verweet Streuvels toen een pessimistisch naturalisme omdat hij het hoofdpersonage, Lieveke Glabeke, na haar studies opnieuw in haar lager sociaal milieu katapulteerde. Een ruw milieu dat Streuvels daarenboven vrij expliciet beschreef. Ook hier volgde in 1943 een herwerkte versie (De Smedt, 2004, p. 374-391). Zag Streuvels in 1948 met *Beroering over het dorp* de kans om het oorspronkelijke, maar vergeten *Dorpslucht*, ontdaan van alle scherpe kanten, toch opnieuw in de belangstelling te brengen, net zoals hij dat gedaan had met de herwerkingen van *De teleurgang* en *Levensbloesem*?

In zijn vergelijkende studie tussen *Dorpslucht* en *Beroering over het dorp* suggereerde Georges Wildemeersch dat *Beroering over het dorp* er net gekomen was in navolging van de herwerking van *De teleurgang* (Wildemeersch, 1971, p. 168-169). De ‘herwerking’ van *Dorpslucht* naar *Beroering over het dorp* had alleszins weinig met creatieve of artistieke aandrang te maken. Door

¹⁷ De paginering in dit nummer volgt bovenaan de opeenvolgende nummers van het tijdschrift en onderaan de unieke paginering van het betreffende nummer.

¹⁸ Volgens zijn notities in *Ingooigem II (1914-1940)* zou hij pas in 1917 begonnen zijn met de voorbereidingen van *Genoveva*: ‘In de loop van de zomer [1917] heb ik er mij aangezet om van de legende van *Genoveva* een *Vie romancée* te maken. Boeken aangekocht, documenten doorsnuffeld om mij op de hoogte te brengen van het onderwerp. Een beste middel om de verveling te verdrijven en de oorlog te vergeten.’ (Streuvels, 1973, p. 1340-1341). In zijn inleiding bij de voorpublicatie van hoofdstuk 16 uit Deel 1 in *De Gids*, zoals geciteerd door Philip Vermoortel, schreef Streuvels in 1919 dan weer dat ‘Het geheel [sic] is eigenlijk tot stand gekomen en afgewerkt in de weemoedsvolle oorlogsjaren 1914-1918, en wel om de leelijkheden van dien schromelijken tijd te ontvliden’ (Vermoortel, 2021, p. 285).

ongeveer 500 bladzijden te schrappen, verdwenen hele scènes en ging de fijnzinnige psychologische tekening ten dele of volledig verloren. De oorspronkelijke 876 bladzijden van *Dorpslucht* werden in 1948 – met inachtnaam van de verschillende bladspiegels – gereduceerd tot 332 bladzijden (Streuvelds, 1948). In tegenstelling tot Marcel Janssens was Garnt Stuiveling, zoals reeds eerder vermeld, meer gecharmeerd door het oorspronkelijke *Dorpslucht* dan door de samenvatting *Beroering over het dorp*, die hij vergeleek met ‘een uitreksel zoals scholieren dat maken of althans overschrijven, en eigenlijk nog meer [met] een “condensed book”’, wat hij het ‘amerikaanse monopolie van cultuurvervalsing’ noemde (Stuiveling, 1973, p. 91). Niet voor niets verwees Stuiveling naar de zeer goede psychologische tekening van de personages in het oorspronkelijke *Dorpslucht* (Stuiveling, 1973, p. 101-104), net zoals Herman Robbers in de jaren 1920 schreef dat *Dorpslucht* ‘stellig niet zijn voor naamste maar [wel] zijn fijnste in psychologisch opzicht’ was (Eeckhout, 1925, p. 120-121).

In 1950 kreeg Streuvelds voor *Beroering over het dorp* de Prijs der Scriptorum Catholici, alhoewel men in de pers niet zo opgetogen was over dit werk. ‘Het verdient een prijs,’ schreef men in *De Standaard*, ‘maar het is toch niet het beste werk van deze vooraanstaande auteur.’ In de toespraak van Baur, die in *Gazet van Antwerpen* werd overgenomen, klonk eveneens een zekere reserve: ‘Ook is deze bekroning vooral symbolisch. “Beroering over het dorp” is zeker niet het beste van de schrijver van “De Vlaschaard”. Het is een ganse loopbaan die met deze prijs wordt geëerd.’ De herwerking *Beroering over het dorp* werd echter wel in de verzamelde werken uit de jaren 1950 en 1970 opgenomen.

6. CONCLUSIE

Toen Cyriel Buysse in 1910 *Het Ezelken* uitbracht, werd hij door een deel van het maatschappelijke spectrum uitgebreid gevierd, maar door de katholieke zuil fel bekritiseerd. De clerus voelde zich, zoals Jacqueline Bel schreef, ‘geschoffeerd door de bespottung van het celibaat’. Toch kende deze roman tal van herdrukken. *Dorpslucht* daarentegen was zowel vanuit commercieel oogpunt als vanuit het standpunt van de literaire kritiek een non-event te noemen. Het boek heeft nooit een tweede druk of tweede uitgave gekend. Indien de herwerking *Beroering over het dorp* er niet geweest was, was *Dorpslucht* misschien volledig in de vergetelheid geraakt.

Binnen het oeuvre van Streuvels is *Dorpslucht* een atypisch boek te noemen. Het is volledig gesitueerd binnen een burgerlijke dorpsgemeenschap met uitlopers in Leuven, Brussel, Parijs en Lourdes. Het bevat tal van verhaallijnen waarin bepaalde thema's, zoals de geloofsbeleving, voor het eerst op een zeer kritische wijze aan bod kwamen. De oorspronkelijke roman is echter letterlijk onder het stof van de oorlog bedolven. De literaire kritiek heeft *Dorpslucht* in die periode over het hoofd gezien. De algemene belangstelling was toen verschoven naar oorlogsgetuigenissen, zoals het oorlogsdagboek *In oorlogstijd*. Wanneer Streuvels *De teleurgang van de Waterhoek* (1927) en *Levensbloesem* (1937) publiceerde, werd hij door de literaire kritiek tot de orde geroepen. Beide romans werden door Streuvels in een herziene versie opnieuw uitgegeven. De herwerking *Beroering over het dorp* is mogelijk naar analogie daarvan ontstaan. Een heruitgave van het oorspronkelijke, maar 'vergeten' *Dorpslucht* zou de beeldvorming over Streuvels echter verrijken en vervolledigen.

Literatuurlijst

- Bauwens, E.** (1912). *Zuid en Noord*. Deel 2. [Brugge]: Desclée De Brouwer, 1912.
- Bel, J.** (2008). 'Van *Rozeke* tot *Het Ezelken*, wat niet vergeten was. Hoe naturalistisch is het werk van Cyriel Buysse.' *Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap XXIV*. Gent: Cyriel Buysse Genootschap.
- Boon, A.** (1924). 'Stijn Streuvels.' *Boekengids*, 2/3: 97-104, 120-132.
- Breës, T.** (2016). *Stijn Streuvels. Een kritische en biografische synthese*. Leuven: LannooCampus.
- Bruinsma, E. & Humbeeck, K.** (1994). *L.P. Boons literatuur- en kunstkritische werk. II. Front*. Antwerpen: L.P. Boon – Documentatiecentrum Universitaire Instelling Antwerpen.
- Buysse, C.** (1974). *Verzameld Werk 2*. Brussel: Manteau.
- Buysse, C.** (1982). *Verzameld Werk 7*. Brussel: Manteau.
- Demedts, A.** (1971). *Stijn Streuvels. Een terugblik op leven en werk*. [Brugge]: Orion/Desclée De Brouwer.
- De Ridder, A.** (1909). 'Onze schrijvers. Bij Cyriel Buysse.' *Den Gulden Winckel*, 8/10: 145-151.
- De Ridder, A.** (1922). 'Aan Stijn Streuvels.' *Vlaamsche Arbeid*, 12: 1.
- De Smedt, M.** (1998). 'Een nieuwe editie van *De teleurgang van de Waterhoek*.' In Thomas, P. (red.), *De huid van Mira. Jaarboek 4 van het Stijn Streuvelsgenootschap*. Tiel: Lannoo, pp. 83-111.

- De Smedt, M.** (2004). 'Ontstaansgeschiedenis van *Levensbloesem*.' In Streuvels, S., *Levensbloesem. Jaarboek 9 van het Stijn Streuvelsgenootschap*. Tielt: Lannoo, pp. 374-391.
- Eeckhout, J.** (1921). 'Stijn Streuvels, *Genoveva van Brabant, Eerste en Tweede deel*.' *Dietsche Warande en Belfort*, 21/II: 385-386.
- Eeckhout, J.** (1925). *Litteraire profielen. Deel 1*. Brugge: Excelsior.
- Florquin, J.** (1950). 'Stijn Streuvels.' In Lissens, R.F. (red.), *De Vlaamse literatuur sedert Gezelle*. Antwerpen: Vlaams Economisch Verbond, p. 30.
- Gazet van Antwerpen**, 30 januari 1950.
- Huysmans, C.** (1925). 'Het geval Streuvels', in: *Vooruit*, 17 december 1925.
- Janssens, M.** (1972). 'Inleiding.' In Streuvels, S., *Volledig Werk 2*. [Brugge]: Orion/Desclée De Brouwer, pp. 19, 21.
- Keersmaeckers, G.** (1994). 'Pleidooi voor een vergeten werk: Stijn Streuvels, *Genoveva van Brabant*.' *Vlaanderen*, 43/3: 94/30.
- Knaapen, J.** (1910). 'Het Ezelken. Wat niet vergeten was.' *Boekenschouw* 5/7: 106-107.
- Persyn, J.** (1912). 'Over letterkunde.' *Dietsche Warande & Belfort*, 1: 599.
- Robbers, H.** (1911). 'Cyriel Buysse, Het Ezelken.' *De Amsterdammer*, p. 191. In Van Parys, J., *Het leven, niets dan het leven. Cyriel Buysse en zijn tijd*. Antwerpen: Houtekiet, pp. 367, 866.
- Roemans, R.** (1931). *Kritische bibliographie van Cyriel Buysse*. Kortrijk: Steenlandt.
- Roemans, R. & Van Assche, H.** (1972). *Bibliografie van Stijn Streuvels*. Antwerpen: De Nederlandsche Boekhandel.
- Simons, L.** (2013). *Het boek in Vlaanderen sinds 1800. Een cultuurgeschiedenis*. Tielt: Lannoo.
- Smits, K.** (2005). "Een aardig bundeltje brieven". *Stijn Streuvels en Emmanuel de Bom. De briefwisseling van de jaren 1900-1914. Deel 1 Teksten*. Kapellen: Pelckmans.
- Sourie, L.** (1946). *Stijn Streuvels*. Kortrijk: J. Vermaut.
- Speliers, H.** (1968). *Omtrent Streuvels. Het einde van een mythe*. Brugge: Sonnevillie.
- Speliers, H.** (1994). *Dag Streuvels. 'Ik ken den weg alleen'*. Leuven: Kritak.
- Streuvels, S.** (1914). *Dorpslucht Deel 1 en Deel 2*. Amsterdam: L.J. Veen.
- Streuvels, S.** (1948). *Beroering over het dorp*. Kortrijk: Zonnewende.
- Streuvels, S.** (1973). 'Ingooigem II. 1914-1940.' In Streuvels, S., *Volledig Werk 4*. [Brugge]: Orion/Desclée De Brouwer, p. 1366.
- Streuvels, S.** (1982). 'Over *Genoveva van Brabant*.' In Streuvels, S., *Uit lust-met-de-penne*. Beveren: Orbis en Orion Uitgevers, pp. 237-267.
- Streuvels, S.** (2015). *In oorlogstijd. Deel 1 1914*. Tielt: Lannoo, pp. 184-185.

- Streuvels, S.** (2021). 'Nulla dies sine linea.' In Streuvels, S., *Ingooigem. Herinneringen uit Het Lijsternest*. Amsterdam-Antwerpen: De Arbeiderspers (reeks 'Privédomein'), pp. 279-359.
- Stuiveling, G.** (1973). 'Inleiding.' In Streuvels, S., *Volledig Werk 4*. [Brugge]: Orion/Desclée De Brouwer, pp. 91, 101-104.
- Vanclooster, S.** (2018). *Een altijd weer vernieuwd geluk. Briefwisseling Stijn Streuvels en Antoon Coolen*. Tielt: Lannoo.
- Van Kerchove, M.** (2016). *De beeldvorming over Cyriel Buysse en Stijn Streuvels in de schoolboeken van het secundair onderwijs in Vlaanderen tussen 1900 en 2010. Een toetsing aan de literaire en maatschappelijke omgeving en aan de pedagogische en didactische visies*. Deel 1 en 2. Leuven: onuitgegeven proefschrift.
- Van Kerchove, M.** (2018). "'Cyriel Buysse? Neen, die ken ik niet!'" De *Geschiedenis van de Nederlandse literatuur* en de schoolboeken in het secundair onderwijs in Vlaanderen: Cyriel Buysse als casus.' *Nederlandse Letterkunde* 23/3: 327-328, p. 330.
- Van Kerchove, M.** (2020). 'De beeldvorming over Stijn Streuvels en de Geschiedenis van de Nederlandse literatuur (GNL). Een vreemde dag.' *Stijn Streuvels' 'De blijde dag'. Jaarboek 25 van het Stijn Streuvels genootschap*. Kortrijk: Stijn Streuvels genootschap, pp. 127-167.
- Van Kerchove, M.** (2024). 'Streuvels wou geen theoloog zijn. Religie, geloofsbeleving en het godsbeeld bij Streuvels.' *Stijn Streuvels en zijn illustratoren. Jaarboek 29 van het Stijn Streuvels genootschap*. Kortrijk: Stijn Streuvels genootschap, pp. 191-228.
- Van Parys, J.** (2007). *Het leven, niets dan het leven. Cyriel Buysse en zijn tijd*. Antwerpen: Houtekiet.
- Vermoortel, P.** (2021). "'Mij dunkt, wij beleven een lied'" (*Genoveva van Brabant* I:217). *Stijn Streuvels en het toneel. Jaarboek 26 van het Stijn Streuvels genootschap*. Kortrijk: Stijn Streuvels genootschap, p. 285.
- Waterschoot, W.** (2012). 'Van elitair boek naar volksuitgave.' *Mededelingen van het Cyriel Buysse Genootschap XXVIII*. Gent: Cyriel Buysse Genootschap, pp. 183-206.
- Wildemeersch, G.** (1971). 'Streuvels anno 1914 en 1948.' In Speliers, H., *Afscheid van Streuvels*. 's Gravenhage: Nijgh en Van Ditmar, pp. 168-169.
- Z.V.G.** (1950). 'Stijn Streuvels bekroond.' *De Standaard*, 29 januari.